

ואם כן, איך אפשר שיהא נאמן העד — אף כשאינו מכחישו — אם לא משום שתיקתו של בעל הדבר, והרי שמא מזיד היה?!

אלא לאו, בהכרח, משום כך נאמן העד ברישא לחייבו קרבן, משום דאישתיק בעל הדבר, ושתיקה כהודאה דמיא! (1)

וכיון שהוכיחה הגמרא שנאמנות העד על חיוב קרבן באכילת חלב נובעת משתיקה כהודאה של החייב, נדחה המקור הזה לנאמנות עד אחד באיסורים.

אלא, זה שהאמינו חכמים לעד אחד בעדות אשה, שמת בעלה, (2) לא מן המקרא הוא נלמד, אלא נאמנותו — סברא בעלמא היא!

מידי דהוה, כמו שפשוט לנו שהוא נאמן להעיד אחתיכה שהיא ספק של חלב ספק של שומן, ואתא, שאם בא עד אחד ואמר "ברי לי דשומן הוא", דמחימן העד, ומותר לאוכלו על פיו. (3)

מביאים אותו לידי קרבן אם הוא מכחישם ואומר "לא אכלתי", תיקשי לך:

רישא נכשבא עד אחד ולא הכחישו בעל הדבר] — מאי טעמא קא מחייבי רבנן אותו בקרבן.

שהרי מכך שנחלקו רבי מאיר וחכמים רק בסיפא, משמע שברישא לא נחלקו, ואף רבנן מודים ברישא?!

אילימא, אם נאמר כאשר אמרת, משום דמחימן עד אחד, ולא משום שתיקתו —

אי אפשר לומר כך. כי —

והא תרי שני עדים המעידים בעלמא, שלא בחיוב קרבן, הרי אע"ג דבעל הדבר קא מכחיש להו — אינהו, העדים, מחימני.

ובכל זאת, כאן, לגבי חיוב קרבן קא פטרי רבנן אם הוא מכחישם, היות וניתן לפרש את הכחשתו, שכוונתו לומר "מזיד הייתי", ולכן הוא פטור מקרבן.

1. התוספות ביארו שהיות ושתיק, מוכח שנראה לו אמת, ויודע קצת שיש רגלים לדבר. אבל אין הכוונה להודאה ממש, שיודע ודאי שכן הוא, ראה הוכחתם בדבריהם.

ובמסכת גיטין ב ב ד"ה ומשני, כתב רש"י שעד אחד נאמן באיסורין — ממה שהאמינה תורה לכל אדם על הפרשת תרומה, ועל השחיטה, ועל ניקור הגיד והחלב, ולא הזכיר כלל חתיכה שהיא ספק חלב ספק שומן.

ובמסכת חולין נ"י ב ד"ה עד אחד נאמן באיסורין כתב רש"י, שכל יחיד ויחיד האמינתו תורה, כמו שמצינו "זובחת מבקרך ומצאנך", וכן כתיב "ושחט את בן הבקר", שאחד שוחט, והכהנים אוכלים על ידי שחיטתו, ולא הזקיקו

2. והיינו, מה שנאמן העד בעדות אשה, הוא משום שמניחה עתה הגמרא שאף עדות אשה הוא כדין איסורין בעלמא, או כהנמוקי יוסף שממילא יש מקום לתקנת חכמים שתיקנו להאמין עד אחד באשה.

3. רש"י מבאר שאמר העד "ברי לי שחתיכה זו שומן הוא ולא חלב". ודבר פשוט הוא שסומכים עליו כל זמן שלא נחשד, כי אחרת אין לך אדם

אבל הכא, לגבי עד אחד שאומר מת בעליך, הרי איתחזק איסורא דאשת איש [בחזקת איסור אשת איש היא עומדת]. ומנין שיהא עד אחד נאמן להוציאה מחזקתה! (4)

החילוק השני:

ועוד, הא קיימא לן ש"אין דבר שבערוה פחות משנים", ואיך ייאמן עד אחד לומר שמת בעלה להתירה להנשא? (5)

ולכן, הא — עדות עד אחד בעדות אשה — לא דמיא אלא לחתיכה שהוחזקה בעינינו דהיא ודאי חלב, ואתא [ובא] עד אחד, ואמר: ברי לי שחתיכה זו חתיכה דשומן הרה! —

דלא מהימן העד להוציאה מחזקת איסור ולהתירה באכילה.

ומתרצת הגמרא, ודוחה את ההשוואה של עדות אשה לחתיכת חלב שהוחזקה באיסור:

וכשם שנאמן הוא להתיר איסור חלב, כך נאמן הוא להתיר איסור אשת איש.

ודוחה הגמרא את ההשוואה בין נאמנות עד אחד על חתיכה מסופקת אם היא חלב או שומן לנאמנות עדות עד אחד על מיתת הבעל.

מי דמי, איך ניתן לדמות את נאמנות העדות במיתת הבעל לנאמנות העדות על חתיכת שומן שאינה חלב?!

והרי שני חילוקים משמעותיים יש בין עדות להתרת דבר מסופק לאכילה, לבין עדות להתרת אשת איש להנשא לשוק —

החילוק הראשון:

התם — בחתיכה ספק של חלב ספק של שומן — הרי לא איתחזק איסורא [אין הדבר שהוא מעיד עליו בחזקת איסור], ולכן עד אחד נאמן להעיד בו.

שמעתא ג פרק יא.

5. קושיית הגמרא נתבארה על פי הרמב"ן. ואולם בתוספות גיטין ב ב מבואר, שהם מפרשים את הגמרא בדרך "ואם תמצי לומר". שלא מוחלט לה לגמרא שעד אחד אינו נאמן באיסורין כש"איתחזק איסורא", ולכן מוסיפה הגמרא: ואם תמצי לומר שעד אחד נאמן אפילו בדאיתחזק איסורא, מכל מקום תיקשי, שבעדות אשה הוא אינו נאמן, היות ודבר שבערוה צריכים בו שני עדים.

וכתב רבינו עקיבא איגור: משום הכי לא פירשו התוספות כפשוטו, שהן שתי קושיות, משום שהם סוברים כאותן שיטות שהכלל "אין דבר שבערוה פחות משנים" הוא דוקא במקום שאיתחזק דבר שבערוה.

להעמיד עדים על הדבר, ולא הצריכה תורה עדים אלא לעונש ממון או מיתת בית דין, וכן לעריות, דגמרינן בגזירה שוה "דבר דבר" מממון.

והתוספות כתבו: יש מפרשים שלומדים זאת מטומאת זבה, וכמו שאומרת הגמרא בפרק המדיר: "וספרה לה שבעת ימים [נקיים לזיבתה] ואחר תטהר". ואמר הכתוב "וספרה לה" — שספרת לעצמה, ונאמנת על ספירתה!

4. הקשו התוספות: הרי זבה, שהיא סופרת לעצמה להוציא את עצמה מחזקת טומאה, יש ללמוד ממנה שעד אחד נאמן אפילו באיתחזק איסורא.

ותירו: בזבה לא איתחזק איסורא שתראה לעולם. וביאור דבריהם ראה ב"שב שמעתתא"

מי דמי עדות על חתיכה שהוחזקה לחלב, להוציאה מחזקת איסור ולומר שהיא של שומן, לעדות אשה, שמת בעלה! ? והרי —

התם, בחתיכת חלב שהוחזקה באיסור חלב, אפילו אתו בי מאה — לא מהימני! כי גם אם יבואו מאה עדים, ויאמרו על דבר שהוא ודאי חלב, ששומן הוא, הם לא יהיו נאמנים.

אבל הכא, בעדות אשה, כיון דכי אתו בי תרי מהימני [הואיל ואם יבואו שני עדים ויאמרו שמת בעלה הם יהיו נאמנים להתירה ולהוציאה מחזקת איסורה], לכן יש לנו לומר שעדות עד אחד — נמי ליהמניה.

מידיו וכמו דהוה אטבל, שהעיד עד אחד עליו שעישרוהו, והתבואה מתוקנת עתה, ומותרת באכילה, למרות שלפני כן היא היתה בחזקת איסור טבל.

וכמו הקדש, וכמו קונמות [האוסר על עצמו דבר מסוים, על ידי שאמר "דבר זה יהא קונם עלי", ו"קונם" הוא כינוי לקרבן, וכוננתו לומר דבר זה יהיה אסור עלי כמו שקרבן אסור עליו] —

שהעיד עד אחד עליהם שנשאל המקדיש או הנודר עליהם, והותרו, הרי הוא נאמן, אף על גב שאיתחזק איסורא.⁽⁶⁾

אך מקשה הגמרא:

האי טבל — שאמרת, שעד אחד נאמן עליו לומר שעישרוהו — היכי דמי?

אי טבל ידידיה [אם טבל שלו הוא], אין להוכיח מכאן שעד אחד נאמן באיסורין אפילו כשאיתחזק איסורא.

כי שאני הכא, משום דבידו לתקנו, שהרי שלו הוא, ויכול הוא להפריש ממנו מעשר, ולכן הוא נאמן לומר שהוא מעושר, ואין לך לדמותו לעדות אשה.

אלא, שמא תאמר, כי מטבל דאחר, השייך לאדם אחר, אתה בא ללמוד שנאמן עד אחד עליו לומר שהוא מעושר —

עדיין יש להקשות: מאי קסבר התרצן, שלמד את דין עדות אשה שמת בעלה, מטבל, מהקדש ומקונמות?

אי קא סבר שהתורם משלו על של חברו אינו צריך דעת בעלים, אם כן אין להוכיח מכך שעד אחד נאמן על טבל של אדם אחר לומר שעישרוהו אפילו במקום שאיתחזק איסורא, לפי שנאמנותו היא משום דבידו לתקנו.

ואי קסבר שהתורם משלו על של חברו צריך דעת בעלים ואין בידו של אחר לתקנו, ואמר עד אחד "אנא ידענא ביה דמתקן" —

היא גופא — מנלן שהעד נאמן, כיון שאיתחזק איסורא?!

וגם הראיה מהקדש — נמי תיקשי:

אי מדובר בהקדש של קדושת דמים, הניתנת לפדיון, אין לך להוכיח שעד אחד נאמן

ותירץ ר"י, אם היה שייך ללמוד מטבל והקדש שנאמן עד אחד אע"ג שאיתחזק איסורא, הוה אמינא שהכלל "אין דבר שבערוה פחות

6. הקשו התוספות: איך לומדים עדות אשה מעדות על טבל והקדש, והא אין דבר שבערוה פחות משנים?!

אי קסבר ש"יש מעילה בקונמות", וקדושת דמים נחתא להו [קדושת דמים יורדת על הדבר שאסרו בקונם], וכמו קדשי בדק הבית הם נחשבים כיון שאמר "קונם דבר זה עלי" (7) —

אם כן, אין להוכיח מכאן שעד אחד נאמן גם באיתחזיק איסורא, כי שאני הכא משום דבידו לפדותו, את הקונם מהקדש.

ואי קסבר ש"אין מעילה בקונמות" משום ש"קונם" לשון נדר הוא ולא לשון הקדש, ורק איסור בעלמא הוא דרכיב להו אכתפיה (8) [ואין הדבר קדוש בקדושת בדק הבית, אלא איסור נדר בעלמא הוא] —

עדיין יקשה: אי ידיה — שהעד הוא הנודר — הרי אין להוכיח מכאן שעד אחד נאמן, כי שאני הכא, משום דבידו לאיתשולי עליה [בידו להישאל על הנדר]. (9)

אלא שמא תאמר שמעיד על קונם דאחר, ואמר: אנא ידענא דאיתשיל מריה עלה [יודע אני שנשאל הנודר על נדר], תיקשי:

באיתחזוק איסורא, כי שאני הכא [בין אם הוא הקדישו ובין שהקדיש אחר] כי זה שהוא נאמן — הוא משום דבידו לפדותו.

ואי מדובר בהקדש של קדושת הגוף [קדשי מזבח, קרבנות] שאי אפשר לפדותם, עדיין יש להקשות:

אי מדובר בהקדש ידיה, שהעד הוא זה שהקדיש את הקרבן, אין לך להוכיח מכאן שעד אחד נאמן באיתחזוק איסורא כי שאני הכא משום דבידו לאיתשולי עליה [בידו של המקדיש להשאל על הקדשו, ולעוקרו למפרע].

אלא, שמא תאמר שמדובר בהקדש דאחר [שהוקדש על ידי אדם אחר], ואמר העד האחד: ידענא ביה דאיתשיל מריה עליה [יודע אני שנשאל בעל הקרבן על הקדשו], גם זה קשה, כי —

היא גופה — מנלן שעד אחד נאמן להעיד כך, מאחר שאיתחזוק איסורא!?

והראיה מקונמות — נמי יש להקשות עליה:

כמו כל דבר אחר הנודר, עד שאם יהנה ממנו נחשב הדבר כאילו הוא מעל בהקדש, וצריך לשלם להקדש דמים על "מעילתו" [והר"ן בנדרים לה א דן אם יהיה חייב גם קרבן מעילה].

וכן יכול הוא אף "לפדות" את קונמו, וליתן את "דמיו" להקדש, ובכך יפקע איסור נדרו.

8. לשון "אכתפיה" — אין הכוונה על כתפו של האוכל, שהנדרים "איסור חפצא הן".

9. כח הנאמנות בדבר ש"בידו", מבואר ברא"ש

משנים", נאמר רק לאוסרה על בעלה, שאין אחד נאמן לאסור, היות שלענין איסור כתיב "כי מצא בה ערות דבר". אבל להתירה להנשא לשוק אין זו עדות על "ערות דבר", ולכן אפילו עד אחד נאמן בה.

7. רש"י. והיינו, שאין קונם נהיה קדוש בקדושת בדק הבית, שהרי לא הקדישו, אלא רק אמר שיהיה אסור עליו הדבר הזה באיסור נדר כמו שאסור עליו דבר הקדש.

אלא, שהתחדש בהלכות נדרים, שיכול האדם להגדיר את נדרו שיהיה אסור כמו הקדש, או

היא גופה שעד אחד נאמן להעיד כך — לא ליהמיר, ולא ליקיל! מנלן?

אלא, אמר רבי זירא:

זה שהאמינו חכמים לעד אחד בעדות אשה, אינו משום שזו היא עדות בדבר איסור, שעד אחד נאמן בה. שהרי כאן איתחזק איסורא, והוי דבר שבערוה.

אלא, לכך האמינו חכמים לעד אחד:

מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה — הקלת עליה בתחלה!

היות וכאשר יתברר שבעלה עדיין חי, הטילו עליה חכמים חומרות רבות, וכפי ששינו במשנתנו —

לכן יכלו חכמים לתקן להאמין על מיתת הבעל אפילו לעד אחד. כי מתוך שהיא חוששת שמא יבוא הבעל ותתקלקל כל כך, היא לא תתחנת עד שתדקדק היטב אם אכן מת הבעל.⁽¹⁰⁾

ומקשה עתה הגמרא על יסוד התקנה של נאמנות עד אחד במיתת הבעל:

למה הטילו חכמים עליה את כל החומרות, ומתוך כך אפשר להאמין לעד אחד — לא יחמירו עליה, ולא יאמינו לעד אחד, ומה בכך?!

ומשינין: משום עיגונא — אקילו בה רבנן לסמוך אפילו על עד אחד. וסמכו חכמים על קולא זו מצד החומר שהחמירו עליה בסופה.⁽¹¹⁾

שינוי במשנה: האשה שהלך בעלה למדינת הים, ובאו ואמרו לה מת בעליך, תצא מזה ומזה:

אמר רב: לא שנו במשנתנו שתצא האשה מבעלה השני, אלא כשניסת בעד אחד.

אבל אם ניסת על פי שני עדים, הרי אפילו אם בא בעלה הראשון — לא תצא מבעלה השני.

מחכו עליה דרב במערבא [שחקו בארץ ישראל על דברי רב]:

העד מצד "אנן סהדי" שהיא מדייקת, ולכן נאמן עד אחד בכך מן התורה. אלא תקנת חכמים הוא להאמינו.

וכן נראה מלשון רש"י במשנה ד"ה תצא מזה ומזה. וראה היטב בהערה הבאה.

אך הרבה ראשונים סוברים שמן התורה הוא נאמן.

11. נתבאר על פי המאירי, שפירש: הם הקלו משום עיגונא, וסמכו על הקולא, מצד החומר שהחמירו עליה בסופה, אחר שהדבר מצוי להתברר.

בפרק הניזקין, שהוא נאמנות של האדם על הרכוש שבבעלותו, וכאילו אחד מעניני הבעלות של האדם על ממונו היא הנאמנות לומר מה הוא דינו של רכושו בדיני איסור והיתר.

ועיין בספר שב שמעתתא [שמעתתא ו] שביאר את שיטות הראשונים בנאמנות של "בידו", שיתכן והאפשרות שבידו לעשות שינוי מורידה את החזקה של הדבר, ושוב נאמן עד אחד, כי אין הוא מעיד במקום שאיתחזק איסורא.

10. כתבו התוספות: נראה לר"י שאין נאמנות

הרי אתה גברא וקאי [בא הבעל ועומד לפנינו חי וקיים], ואילו את אמרת לא תצא מבעלה השני! (12)

ומסבירה הגמרא את דברי רב:

לא צריכא, מדובר כאן, דלא ידעינן ליה לבעל [איננו מכירים אותו שהוא אכן בעלה], ולפיכך לא תצא.

ותמהינן: אי דלא ידעינן ליה — אפילו בעד אחד האומר שמת בעלה, אמאי תצא כשהגיע אדם שאין אנו מכירים שהוא בעלה!?

ומשנינן: לא צריכא, בכגון דאתו בי תרי, ואמרי: אנן הוינן בהדיה מכי נפק ועד השתא [כשבא הבעל, והביא עמו שני עדים

וכתבו התוספות [ד"ה מתוך] שאין זה עקירת דבר מן התורה [להתיר אשת איש לעלמא בקום ועשה], כיון ש"דומה הדבר הגון להאמין", וכמו שיבארו להלן שבדבר שיש "קצת סמך וטעם" לא חשיב עוקר דבר מן התורה.

ולכאורה דברי תוס' תמוהים ביותר, כי כיצד יכולים חכמים להתיר אשת איש, ולעקור דבר מן התורה, שלא על פי עדים, כנדרש מדין תורה בנימוק שהוא "דבר שיש בו טעם"?! וביאר החזון איש את דבריהם:

"מתחילה נתנה תורה על דעת חכמים, להכריע מה נקרא ידיעה ועד להתיר אשת איש. וחכמים יקבעו בזה חוקים קבועים לכל ישראל, או כל בית דין לבני עירם.

וכל שלא קבעוה בית דין — לא מיקרי עדות, זולת שני עדים, שאמרה תורה בפירוש. אבל, כשישבו בית דין והסכימו על מופת מן המופתים שיהא חשוב כעדים, הרי זה רצוי לפני המקום, על פי התורה!"

ואילו הנודע ביהודה [אבן העזר תנינא לג] כתב, והוכיח דבריו מלשון הרמב"ם בסוף הלכות גירושין, שבדבר העתיד להתגלות, כמו כאן, שיכול הבעל לחזור, נאמן עד אחד מן התורה.

ואין צורך בעדות, שהיא רק בשניים, היות ומאמינים לו שהבעל מת, מתוך יראתו לשקר שמא יבוא הבעל ויתגלה שקרו. וכל מקום שיכולים אנו לסמוך על נאמנות, אין לנו צורך

בעדות!

ורש"י בשבת קמה ב ד"ה לעדות אשה [ציין דבריו ב"שב שמעתתא" שמעתתא ז פרק א], כתב: ואין עד מפי עד כשר אלא לעדות אשה, לומר לאשה מת בעליך, דאקילו בה רבנן משום עיגונא, וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, ואפקועי רבנן לקידושין מיניה.

והריטב"א דחה סברא זו של רש"י, מצד אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, היות ולא נזכרה סברא זו בגמרא לענין זה.

12. הקשו התוספות: כיון שיש שני עדים האומרים שמת הבעל הראשון, הרי אפילו יש מאה עדים נגדם, ואומרים שזהו הבעל הראשון, והרי הוא חי בפנינו — מה בכך, והרי "תרי — כמאה דמו"!

כלומר, הרי אותם שנים האומרים שהבעל מת, הרי זה כאילו מכחישים הם את אלו המעידים על זה שבפנינו שהוא הבעל, והוה ליה תרי כנגד תרי, ואם כן לא קשה אלא זה שתרי ותרי נינהו, ולמה אמר רב לא תצא. וכך היה לה לגמרא להקשות, וכמו שמקשה הגמרא לקמן, ולא היינו צריכים להעמיד באופן שאנו איננו מכירים אותו.

ותירצו: יש לומר שלגבי דבר הנראה וידוע לכל לא היה אומר רב שאין להאמין לדבר הנראה והניכר לכל. אבל בשני עדים לא תצא.

שהעידו כי היו אתו משעה שיצא למדינת הים ועד עתה], ואתון הוא דלא ידעיתו ליה [אתם אינכם מכירים אותו שהוא בעלה].

דכתיב "ויכר יוסף את אחיו, והם לא הכירוהו".

ואמר על כך רב חפדא: מלמד שיצא יוסף מארץ כנען בלא חתימת זקן, ובא, פגש את אחיו במצרים כשהיה בחתימת זקן, ולכן לא הכירוהו.

והואיל ושני עדים מעידים בפנינו שאכן הוא בעלה הרי הם נאמנים להכחיש את עדותו של עד אחד.

אבל להכחיש עדותם של שנים — היות ואין הבית דין מכירים את הבעל — אין הם נאמנים להוציאה מהבעל השני שכבר נישאת לו.

ותמהה הגמרא: הרי אף על פי שאין אתה יכול להאמין את העדים האחרונים לגמרי, היות ויש שני עדים המכחישים אותם ואומרים שאכן מת בעלה, אבל סוף סוף — **תרי ותרי נינהו?!**

כלומר: אי אתה יכול לבטל את עדותם של אחרונים לגמרי מפני עדותן של ראשונים, והרי הם נאמנים על כל פנים לעשות את הענין ספק.

והבא עליה — באשם תלוי קאי, כדין כל ב-פג העובר בשוגג על עבירה שחייבים עליה חטאת, שאם ספק הוא אם עבר עבירה, הרי הוא חייב בקרבן אשם תלוי? (1)

ואמר רב ששת: כאן מדובר בכגון שניסת לאחד מעריה, האומר ברי לי שמת בעלה, ועל כן פטור הוא מאשם תלוי.

ועדיין יש לתמוה: הרי היא, [האשה] גופא — **באשם תלוי קיימא,** שהרי אינה יודעת מי הם העדים האומרים את האמת?!

ומשנין: **באומרת גם האשה "ברי לי,"** על ידי סימנים שמסר לי בעלי, שאינו קיים, ואין לבי נוקפי. ואין אשם תלוי בא אלא על מי שלבו נוקפו. (2)

ותמהינן עלה: **אי הכי,** שמדובר כשהיא עצמה אומרת "ברי לי" — **מאי למימרא,**

איסור ששגגתו באשם תלוי". אבל חיוב קרבן אשם תלוי ממש אין כאן, היות ובשעה שעבר כבר נסתפק לו, והוי מזיד.

[ומיהו לשון רש"י כאן, בד"ה ברי לי, משמע שקושיית הגמרא היתה שיתחייב באשם תלוי ממש].

ובשיטמ"ק שם בשם תלמידי רבינו יונה כתב: "יש לו להביא אשם תלוי על הספק ואפילו אכלו במזיד". ואין דבריו תואמים את שיטת רש"י בכריתות.

2. נתבאר על פי הריטב"א בהבנת רש"י. ומדברי

1. פשטות לשון הגמרא משמע, שאם אחר שבאו עדים האומרים שבעלה העומד בפנינו חי, הלך בעלה השני ובא עליה הרי זה מביא אשם תלוי.

אבל אי אפשר לפרש כן לפי מה שכתב רש"י בריש פרק רביעי של מסכת כריתות [ד"ה אכל], וכן התוספות [ד"ה ספק], שאם כשנודע לו הספק עבר ועשה אינו מביא אשם תלוי. כי אין דין קרבן אשם תלוי אמור אלא אם בשעה שעבר היה סבור שהיתר גמור הוא עושה, ורק אחר כך נסתפק לו אם אכל חלב או שומן.

ולכן, פירש השיטה ישנה [שיטמ"ק כתובות כב ב] שכוונת הגמרא לומר "הרי הוא עושה